

Työläisperhe ennen ja nyt

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran kesäseminaari
25.–26.8.2014 Työväenmuseumo Werstas, Tampere.

Esitelmäehdotus

Pirita Frigren
tohtorikoulutettava, Suomen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
pirita.frigren@jyu.fi

Työläisperhe hajallaan – 1800-luvun merityön vaikutukset kotitalouksissa perheiden ja paikallisyhteisön näkökulmista

Kauppamerenkulun palveluksessa työskennelleet merimiehet olivat ensimmäisiä palkkatyöläisiä esiteollisessa Suomessa. Rahassa maksetun palkan ohella näille 1800-luvun alkupuolen ja puolivälin palkkatyöläisille oli tyypillistä työvoiman liikkuvuus niin maan sisällä kuin ulkomailla sekä vielä varhaismodernin ajan epäitsenäiselle väestölle ominainen monityöllisyys. Toisin sanoen taloudellista epävarmuutta torjuttiin kotitalouksissa miehen merimiesammattiin profiloitumisesta huolimatta pirstaleisin tavoin. Samoin näkemys työläismiehen perheenelättäjävastuusta oli vasta muotoutumassa yhtä matkaa yhteiskunnan palkkatyöläistyessä. Merimieskotitalouksissa, kuten esimerkiksi jo aiempien vuosisatojen sotilasperheissä, joissa perheenjäsenten fyysinen erilläänolo oli säännöllistä, varhaismodernin ajan lainsäädännön ja Vähä-katekismuksen Huoneentaulun sukupuolten välisiä suhteita ja perheen asemaa yhteiskunnan perusyksikkönä koskevat käsityksiä, normeja ja ihanteita koeteltiin käytännössä. Satamakaupunkien paikallisyhteisöissä esimerkiksi juuri perheenelättäjäkysymys ja varhaiset ajatukset perhepalkasta näkyvät mielenkiintoisella tavalla esimerkiksi palkanmaksukäytäntöjen järjestelyissä sekä köyhäinhoidon ja työvoimaa hallinnoineen merimieshuoneen kaltaisten instituutioiden ja perheiden välisissä vuorovaikutus- ja konfliktitilanteissa.

1800-luvun alkupuolen ja puolivälin merityövoimasta arviolta yksi kolmasosa oli naimisissa joten purjemerenkulkutyön luonne ja lainalaisuudet koskettivat välillisesti huomattavaa määrää naisia, lapsia ja muita perheenjäseniä. Erityisesti 1830-luvulta eteenpäin merimiesten työ alkoi muistuttaa yhä enemmän siirtotyötä, kun satamakaupunkien laivanvarustajat saattoivat kasvavassa määrin laajentaa liiketoimintaansa Itämeren ulkopuolelle, erityisesti rakennuttamiensa laivojen käyttämiseen ulkomaisessa rahtiliikenteessä. Työ erotti miehen muusta kotitaloudesta jopa useaksi vuodeksi. Merimiesten työsopimusten kestoja rajoitettiin ensimmäisen kerran 1873 merilaissa kahteen vuoteen.

Merimiehet muodostivat kaupunkien käsityöläiskisällien ja sekatyömiesten tavoin pieniä, usein ydinperheisiin rajoittuneita kotitalouksia, vaikka säätyasemansa puolesta kuuluivatkin 1865 voimassa olleen laillisen suojelun järjestelmän velvoittamaan palveluspakon alaiseen väestöön. Patriarkaalisen isännän kotitaloudessa asumisen sekä turvaa antaneiden sukuverkostojen usein puuttuessa nuoret kotitaloudet tarvitsivat satamakaupunkien naapurustoissa toisenlaisia turvaverkkoja.

Merimiehen työ oli kotitaloudelle taloudellinen ja sosiaalinen, tietyn säätyaseman luova perusta. Kaupungissa asuneelle piialle tai naimattomalle naiselle avioliitto merimiehen kanssa antoi tämän perustan. Keskeisimmäksi perheiden asemaa määritteleväksi tekijäksi nousee kuitenkin työn perheitä väliaikaisesti ja pysyvästi hajottava piirre. Työn dramaattinen vaikutus merimiesperheisiin näkyy esimerkiksi siinä, että merimiehet olivat 1800-luvun puolivälin Suomessa selkeästi suurin yksittäinen sosiaaliryhmä avioerotilastoissa, vaikka heidän osuutensa agraarisen Suomen koko väestöstä oli marginaalinen. Myös leskeksi joutuminen oli tämän sosiaaliryhmän naisille huomattavan todennäköistä.

Paperini käsittelee 1800-luvun merimiesten työn vaikutusta heidän perheidensä arkeen satamakaupunkiyhteisöissä, erityisesti Porissa. Jos miesten kohdalla työ erotti heidät selkeimmällä mahdollisella tavalla perheestä, naisten kohdalla työn ja perheen yhdistäminen oli sitäkin isompi kysymys – usein modernia yksinhuoltajuutta muistuttavissa tilanteissa. Lähestyn aihetta erityisesti perheen hajoamiseen johtaneiden tapausten kautta. taustalla oli joko miehen työtaturmainen kuolema tai karkaaminen ulkomailla. Paperini lähdeaineistona ovat avioerohakemukset oikeuspöytäkirjoineen sekä merimieshuoneen ja seurakunnan köyhäinhoidon pöytäkirjamateriaali. Näiden yksilöiden ja instituutioiden kohtaamisista kertovien lähteiden avulla pohdin, mitä perheen hajoamiseen johtaneet ääritapaukset kertovat varhaisten palkkatyöläisperheiden asemasta muuttuvassa yhteiskunnassa sekä perheyksikön merkityksestä perheille itselleen.